

نقش جامعه‌شناسی در توسعه اقتصادی و اجتماعی (۲)

پدیدآورنده (ها) : کامران، فریدون

اقتصاد :: نشریه تازه‌های اقتصاد :: مهر ۱۳۷۲ - شماره ۳۴

صفحات : از ۵۶ تا ۵۹

آدرس ثابت : <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/778082>

تاریخ داندود : ۱۴۰۳/۱۱/۰۶

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می‌باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و برگرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می‌باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

- نقش جامعه شناسی در توسعه اقتصادی و اجتماعی (۱)
- تبیین جامعه شناختی نقش نیروهای اجتماعی و اقتصادی در وقوع انقلاب اسلامی ایران بر اساس نظریه ی به رسمیت شناسی هونت
- فرهنگ تعاون و نقش آن در فرایند توسعه اجتماعی و اقتصادی کشور
- نقش تعاونیها در بهبود وضعیت اقتصادی اجتماعی کارگران و حاشیه نشینان هند (۲)
- نقش فرهنگ در توسعه اجتماعی با تأکید بر نقش باورها و ارزش های دینی (با مطالعه جامعه حجاز در عصر نبوی)
- جامعه شناسی و توسعه اجتماعی در ایران
- نقش علوم انسانی در توسعه اجتماعی اقتصادی، سیاسی و فرهنگی کشور
- مطالعه جامعه شناختی رابطه سرمایه انسانی و توسعه اقتصادی - اجتماعی در ایران (با تأکید بر برنامه های ۵ ساله توسعه اول تا ششم)
- تأثیر اطلاعات و فناوری در توسعه و پیشرفت اقتصادی و اجتماعی جامعه
- وقف و نقش آن در توسعه اقتصادی و اجتماعی

دکتر فریدون کامران

نقش جامعه‌شناسی در توسعه اقتصادی و اجتماعی

۲- استفاده صحیح از ابزار در جهت منافع
عمومی

بخش دوم

اولین بخش از مقاله «نقش جامعه‌شناسی در توسعه اقتصادی و اجتماعی» در شماره قبل چاپ شد. در آن بخش، ضمن اشاراتی کلی به اهداف و ابعاد توسعه، به نقش جامعه‌شناسی در توسعه اقتصادی و اجتماعی از لحاظ ایجاد هماهنگی بین اجزای مختلف سیستم‌های اجتماعی و حفظ تعادل در سیستم در حال توسعه پرداختیم و اینک به سایر نقش‌های این علم در روند توسعه می‌پردازیم:

اگر در امر توسعه، تنه‌ای پیشرفت و ترقی کمیته‌های اقتصادی و استفاده کورکورانه و هر چه بیشتر از تکنیک پیشرفته توجه داشته باشیم، در اصل هرگز نخواهیم توانست توسعه اقتصادی و اجتماعی را تضمین نماییم. رابطه تکنیک با توسعه، یک رابطه مستقیم و دو جانبه نیست، بلکه رابطه‌ایست سه جانبه بین تکنیک، انسان و توسعه. اکثر کسانی که به نقش علوم اجتماعی در جامعه کم بها می‌دهند، و با شناختی از این علوم و نقششان در امر توسعه ندارند، عملکرد و بارآوری مکانیکی و فیزیکی تکنیک را مشاهده می‌کنند و تصور می‌نمایند که این تکنیک بی‌زبان، در همه جا یک نوع عملکرد دارد، و به انسان که یک وجه دیگر و یا یک شرط دیگر از این رابطه است، و پذیرش و یا عدم پذیرش او می‌تواند به توسعه و یا به ضد آن منجر شود، توجه ندارند. مثلاً تصور می‌شود تکنیکی که در فرانسه و یا آمریکا جهت تولید محصولات کشاورزی بکار می‌رود، اگر به وسیله شرکت‌های چند ملیتی در آفریقای سیاه نیز اعمال گردد، درست همانند آمریکا یا فرانسه منجر به توسعه کشاورزی این کشورها خواهد شد. اما سال‌هاست که متأسفانه این کشورها جولانگاه این گونه شرکت‌ها می‌باشند، در حالیکه فقر و گرسنگی هر سال بیشتر حلقوم رنجور مردم این کشورها را می‌فشارد^۹ چرا؟ برای اینکه تولید مکانیکی این شرکت‌ها با سیستم اجتماعی آن جوامع چندان همخوانی ندارد. به عبارت دیگر، استفاده از تکنیک پیشرفته در این کشورها مردمی نیست، بلکه استقرار آنها با سیستم معیشتی بومیان این مناطق دوگانگی بوجود آورده و این امر باعث شکست اقتصادی

تولیدکنندگان خرده‌پای چند میلیون نفری آن جوامع گردیده، یعنی تولیدکنندگان کوچک قادر به رقابت با این تولیدکنندگان برگزیده در جامعه نمی‌باشند.

مثال بارز این مسأله را می‌توانیم در جامعه قبل از انقلاب اسلامی خودمان بباییم: در اواخر دهه چهل، شرکت‌های چند ملیتی مختلفی از آمریکا و انگلیس و اسرائیل و یوگسلاوی و غیره به ایران سرازیر شده و اغلب در منطقه حاصلخیز خوزستان، زیر سد دز، مستقر گردیدند. اما علی‌رغم استفاده این شرکت‌ها از پیشرفته‌ترین تکنیک و ابزار تولید، حاصلخیزترین زمین‌ها، پیشرفته‌ترین سیستم مدیریتی، باز هم عملکرد اقتصادی و اجتماعی آنها در کل منطقه تأسفبار بود، یعنی:

● تولید گندم منطقه از سال ۱۳۴۷، که تقریباً زمان شروع فعالیت این شرکت‌هاست، تا سال ۱۳۵۳ که اوج فعالیت آنها می‌باشد، به میزان ۵۷ درصد کاهش نشان می‌دهد، یعنی از ۵۹۱۷۷ تن به ۲۵۲۰۱ می‌رسد^{۱۰}.

● سطح زیر کشت منطقه که در سال ۱۳۳۶ به طور کلی شصت هزار هکتار بوده است، در سال ۱۳۵۶ به ۱۹ هزار هکتار می‌رسد، یعنی به میزان ۶۸ درصد کاهش داشته^{۱۱} مضافاً اینکه شرکت‌های مزبور از این ۱۹ هزار هکتار، مقدار ۴ هزار هکتار را به اصفهانی‌های خودمان اجاره می‌دادند!

● سطح زیر کشت برنج در همین فاصله از ۱۱۰۰۰ هکتار، به ۵۰۰ هکتار می‌رسد. به عبارت دیگر، بیش از ۹۵ درصد کاهش نشان می‌دهد^{۱۲}.

● دامداری منطقه وضع مشابهی داشته است. به عنوان مثال، میزان گوسفندان منطقه در همین فاصله بیست ساله به مقدار ۳۰ درصد کاهش داشته، و این در حالی است که جمعیت منطقه به میزان حدود ۱۰۰ درصد افزایش می‌یابد^{۱۳}.

● عملکرد اجتماعی این شرکت‌ها در منطقه باز هم فراتر از اینهاست، یعنی این شرکت‌ها در مدت کوتاهی توانستند حدود ۱۰۰ هزار نفر روستایی را در منطقه سرگردان نمایند^{۱۴}، و سیل مهاجران رانده شده را بوجود آوردند، در حالیکه این شرکت‌ها، باتمام تولیدی که

(9) Dominique Charneau «Analyse critique de l'hypothese de concurrence dans les pays d'Afrique noire» centre d'étude d'Afrique noire, 1984

(۱۰) نتایج اقتصادی - اجتماعی شرکت‌های چند ملیتی در زمین‌های زیر سد دز / سبوزیوم جمعیت کشاورزی در ایران / دانشگاه شیراز / نوشته دکتر نجفی / صفحه ۱۲۰.

(۱۱) آمار مربوط به سال ۱۳۳۶ از گزارش مرکز تحقیقات کشاورزی بخش اقتصادی ۱۹۵۸ استخراج گردیده.

(۱۲) مرکز آمار ایران / آمار استان خوزستان / ۱۹۷۸ / صفحه ۲۳.

(۱۳) مرکز تحقیقات صنفی آباد / اطلاعات مربوط به دامداری منطقه.

(۱۴) باقر مؤمنی / مسأله ارضی و جنگ طبقاتی در ایران / انتشارات سپهر / ۱۳۵۹.

ورشکستگی و نابودی تولید کنندگان کوچک شود، و این امر به هیچ وجه به مصلحت کشوری نیست که هنوز قادر به جذب و بکارگیری درست نیروی کار خود در بخش‌های مختلف تولیدی نمی‌باشد، و اضرار بکارگیری این تکنیک پیشرفته به مراتب بیش از منافع استفاده از آنست و در حال حاضر، چنین مسأله‌ای مشکل اساسی کشورهای جهان سوم می‌باشد.

* * *

۳- بررسی و شناخت نیازهای روانی، عاطفی و اجتماعی جامعه و یافتن راه‌های ارضای این نیازها

بررسی و شناخت نیازهای روانی، عاطفی و اجتماعی جامعه و برنامه‌ریزی جهت ارضای صحیح این نیازها، یکی دیگر از وظایف و عملکردهای جامعه‌شناسی بوده و نقش آنرا در امر توسعه بارزتر می‌نماید. اصولاً درک و شناخت نیازها، چه مادی باشند و چه معنوی، خود عامل توسعه است، چرا که از نظر روانشناختی، نیاز تنشی را در وجود آدمی ایجاد می‌نماید. این تنش، همانطوریکه متخصصان مدیریت از آن به عنوان محرک و پدیدآورنده انگیزش در انجام فعالیت‌های مختلف انسان یاد کرده‌اند^{۱۶}، خود عامل رهایی و چاره‌جویی گردیده و این رهایی عامل اختراع و ابتکار انسانی است.

جوامع جهان سوم متأسفانه وقتی به نیازی مادی برمی‌خورند، ساده‌ترین راه را جهت ارضای آن برمی‌گزینند، یعنی واردات. اما ارضای نیازهای عاطفی، روانی و اجتماعی آنها را نمی‌توان با واردات پاسخ داد. این نیازها در هر جامعه‌ای خاص همان جامعه می‌باشند و باید توسط جامعه‌شناسان شناسایی گردیده و راه ارضای صحیح آنها پیدا شود.

اگر نتوانیم راه صحیح ارضای این نیازها را برای آحاد جامعه پیدا نماییم، مسلماً انسان‌های آسیب‌پذیر جامعه راه‌های ناصحیح و غیر مشروعی را پیدا می‌کنند که نتیجه‌اش چیزی جز زوال و افزون‌تر شدن مشکلات اجتماعی آن جامعه نخواهد بود.

نیازهای عاطفی و روانی جامعه را نمی‌توان سرکوب نمود، آنها را انکار هم نمی‌توان کرد، بلکه این نیازها جزئی از واقعیات زندگی اجتماعی انسان هستند که باید مورد شناسایی جامعه‌شناسان قرار گیرند. تا جهت ارضای صحیح آنها بگونه‌ای که با مقررات عرفی، شرعی و اجتماعی و وضعیت اقتصادی جامعه تناسب و همخوانی داشته باشد، چاره‌جویی شود. یعنی برنامه‌ریزی اجتماعی

داشتند، حتی قادر نبودند که مصرف همین ۱۰۰ هزار تولید کننده قبلی را تضمین نمایند. بنابراین ملاحظه می‌شود که تکنیک مورد استفاده در منطقه پیشرفته است؛ اما مردمی نیست، با مردم بیگانه است، در راه جامعه بکار گرفته نشده است و باعث عدم رفاه و بالارفتن سطح مشکلات اجتماعی - اقتصادی و عدم توسعه در جامعه می‌شود. اما جامعه‌شناسی در امر توسعه، به فرهنگ مردم توجه می‌کند و با توجه به این فرهنگ و قدرت پذیرش مردم و قدرت اشاعه تکنیک بکار گرفته شده در میان مردم، حکم به استفاده و یا عدم استفاده از یک تکنیک خاص را می‌دهد. بدون تردید این حکم هم باید متکی بر تحقیقات وسیع اجتماعی باشد. جامعه‌شناسی به هماهنگی بخش‌های مختلف در بکارگیری ابزار توجه دارد. به عنوان مثال، اگر قرار است تراکتوری بکار گرفته شود، به بُعد اجتماعی بکارگیری این تراکتور توجه می‌نماید، یعنی که این ابزار قادر است حداقل ۱۶ نفر کارگر را در مزرعه بیکار نماید^{۱۵}، پس بدون اینکه بخواهد بکارگیری آنرا چشم بسته نفی نماید، به سایر بخش‌ها - بالاخص بخش صنعت - رجوع می‌کند که آیا این بخش قادرست مازاد نیروی کار کشاورزی ناشی از بکارگیری تراکتور را بکار گیرد؟ و اگر جواب منفی است، بکارگیری آنرا به مصلحت سیستم نمی‌داند.

هدف توسعه باید همه شمول بوده و قابلیت اشاعه در سطح جامعه را داشته باشد. بکارگیری ابزار به وسیله چند شرکت یا سازمان و یا افراد پراکنده می‌تواند دوگانگی و سیمی را در سطح جامعه ایجاد کرده و باعث

(15) François de Ravignan «La Faim Pourquoi?»
edition Syros, 2 edition, 1983

(۱۶) سازمان و مدیریت/ دکتر علیمحمد افتداری.

در راه ارضای این نیازها.

انکار و سرکوب این نیازها همچون فشردن فنری می ماند که با کوچکترین غفلتی با سرعت و فشار بر رخساره مان خواهد کوبید، چرا که نتیجه انکار این نیازها در جامعه، اعتیاد است، عصیان است و فساد است. هر قشری، هر گروه سنی و اجتماعی در جامعه نیازهای روانی و عاطفی خاصی را می طلبد که وظیفه جامعه شناسان، شناخت و درک صحیح آنها می باشد. وظیفه جامعه شناس آن نیست که فیلسوف وار در سطور بی روح کتاب ها غرق شود و یا حداکثر به کار نگارش مکررات و یا تدریس یومیه بپردازد. وظیفه جامعه شناس رفتن به درون اجتماع، شناخت دردهای اجتماعی و ره یابی برای درمان است. آنها باید که جامعه را کالبدشکافی می کنند و دردها را عریان و در راه درمان چاره جویی می نمایند.

بدون تردید هر معلول واحدی علت های هزارگانه دارد، که جز با مطالعه دقیق علمی قادر به شناخت و درک عمیق آنها نخواهیم بود.

نیازهای عاطفی و روانی یک جامعه تحت تاثیر شبکه ای از علت و معلول های اجتماعی هستند که اگر به آنها با دیدی سطحی و غیر علمی و عوامانه نگاه کنیم، ره به جایی نخواهیم برد. چرا که این نیازها علی رغم اینکه در

نگاه اول ممکن است ساده و یا بگونه ای کلی انگشت شمار به نظر آیند؛ اما بسیار پیچیده و به وسعت روح آدمی می باشند که شناخت دقیق آنها محتاج تحقیقات وسیع اجتماعی می باشد. البته تحقیقات اجتماعی معمولاً نیازمند سرمایه گذاری های وسیع در این راه است. بنابراین ضمن درک و تأکید بر این مسأله که جهت شناخت نیازهای روانی، عاطفی و اجتماعی جامعه باید تحقیقات اجتماعی وسیع و مستمری صورت گیرد، بر این مسأله نیز باید تأکید جدی نمود که تحقیقات وسیع اجتماعی در راه برنامه ریزی های اجتماعی یک جامعه نیازمند سرمایه گذاری های وسیع و سازمان دادن متخصصان علوم اجتماعی در سازمان های مختلف تحقیقاتی می باشد، چرا که کارهای فردی و پراکنده و غیر سیستمی نمی توانند عملکرد کارها و تحقیقات جمعی و سیستمی را داشته باشند.

۴ - تحقیق در جهت بررسی نحوه پذیرش نوآوری و شناخت ظرفیت و اخلاق پذیرش در جامعه

با توجه به اینکه هر جامعه ای بنابر موقعیت خاص فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی اش، نیازهای خاصی دارد، لذا تکنیک خاصی را که کاملاً منطبق بر خصوصیات اجتماعی اش باشد، بکار می بندد. به طور مسلم، انسان از طریق کار می آموزد که چگونه می تواند بر طبیعت مسلط شده و با قدرت بیان و حرکت، چگونه دانسته هایش را به دیگران انتقال دهد. در این جریان مداوم، انسان در جواب خواست ها و نیازهای روزافزونش دست به اختراع و ابتکار می زند. به علاوه، جامعه نیز بنا بر آن سیستم خاصی که دارد، انسان ها را در جهت نوآوری ها و تغییر فرم اقتصادی و اجتماعی خودشان سازمان می دهد، سازمانی که نشانگر ارتباط عینی و متقابل بین انسان ها و طبیعت می باشد.

اگر بتوانیم از نوآوری به عنوان روش، متد و یا بکارگیری ابزار کار نو یاد کنیم، متقابلاً باید توجه داشته باشیم که هر نوآوری، حداقل در کوتاه مدت، می تواند بین پروژه های فردی و امکانات مادی جامعه عدم تعادلی را بوجود آورد. به عبارت دیگر، تضاد و چنگدانی در سیستم تولیدی و اجتماعی جامعه برقرار می گردد. این تباین، می تواند تنها از طریق برخورد و گرایش انسان در جهت تغییر شکل رفتارهای اجتماعی خود، و با تغییر و بالا بردن دانسته هایش از طریق زبان کتبی و شفاهی و تبدیل نوآوری فردی و یا گروهی به یک روند اجتماعی، حل شود. بنابر این تعادل مجدد در صورتی می تواند برقرار گردد که جامعه بتواند خود را با امکانات جدیدی که این نوآوری برایش فراهم آورده است، وفق داده و

امکانات و نوآوری جدید را در جهت منافع خود بکار بندد.

اگر جامعه نتواند خود را با نوآوری‌های فردی یا گروهی پراکنده در جامعه وفق دهد، نمی‌توان امیدوار بود که بکارگیری آن نوآوری در جهت منافع اجتماع و به سود اجتماع باشد، چراکه تضاد و دوگانگی ناشی از آن، اغلب باعث بروز مسایل و مشکلات مادی، روحی و روانی جدیدی در جامعه گردیده و در نتیجه، مشکلات اقتصادی و اجتماعی را نیز افزایش می‌دهد.

جامعه‌شناسی به عنوان یک علم، که به شناخت و تجزیه و تحلیل موقعیت‌های اجتماعی می‌پردازد، قادر است نه تنها در خصوص ظرفیت پذیرش نوآوری در جامعه تحقیق نماید، بلکه با شناخت موقعیت اجتماعی، می‌تواند طرق آماده سازی جامعه را جهت پذیرش نوآوری‌ها نیز نشان دهد.

بدون شک استفاده از یک تکنیک جدید و پیشرفته در هر زمینه‌ای می‌تواند به صورت مستقیم یا غیر مستقیم راندمان کار را افزایش دهد و می‌توان از آن به عنوان یک نوآوری یاد کرد؛ اما این تکنیک پیشرفته در صورتی می‌تواند یک تکنیک مؤثر باشد که هزینه‌های کل اجتماعی را کاهش داده و بارآوری کار را افزایش دهد. هزینه‌های کل اجتماعی شامل کل محرومیت‌های مادی و معنوی است که جامعه جهت بکارگیری آن نوآوری

متحمل می‌گردد. پس هرگونه نوآوری را نمی‌توان همیشه و در همه جا برای اجتماع مفید دانست، بلکه جهت کارآمد شدن نوآوری برای اجتماع، باید جامعه را مورد شناسایی کامل قرار داد.

اما شرط موفقیت در این راه، بسیج و هماهنگی کلیه امکانات مادی و انسانی در راستای هدف بوده، تا از این طریق بتوان نوآوری‌های فردی و یا گروهی را به سوی اجتماع هدایت کرد، و همچنین لازم است که بر تمام امکانات اختراعی و اکتشافی مملکت تسلط کامل داشت.

پس در یک دورنمای توسعه، هدف از تحقیقات اجتماعی به طور کلی، شناخت قوانین اجتماعی و اقتصادی می‌باشد، قوانینی که مانع و یا همراه توسعه‌اند. همچنین چاره‌جویی و رهیابی جهت عبور از موانع اجتماعی که پیشبرد اهداف توسعه را ناممکن می‌سازند و بالاخره، زمینه‌سازی اجتماعی جهت همگانی کردن استفاده از نوآوری‌هایی که در راستای توسعه اقتصادی و اجتماعی جامعه می‌باشند. بدون شک تحقیقات اجتماعی و اقتصادی به طور تنگاتنگ و متقابل با مسأله توسعه و پیشرفت اقتصادی وابسته‌اند، یعنی توسعه باعث بالا رفتن سطح تحقیقات اجتماعی شده و تحقیقات اجتماعی نیز باعث افزایش و تشدید روند توسعه می‌گردند.

صرافی ادیب اسکان

با مجوز رسمی از بانک مرکزی

ارائه خدمات ارزی مجهز به کامپیوتر
در سطح عالی با بهترین کیفیت و کوتاهترین مدت

با اطمینان بیشتر

تهران. خیابان ولی عصر، نبش میرداماد مرکز خرید اسکان

طبقه همکف شماره ۲۵

تلفن: ۲۲۷۹۸۰۷ - ۲۲۲۶۲۰۴

TAKIF

تلف

مدیرانی که بهترین‌ها را انتخاب می‌کنند
با ما در تماس‌اند
طراحی و تولید فرآورده‌های چرمی،
صنایع دستی

انواع سفارشات و کادوهای تبلیغاتی اعم از
کیفهای پرواز - اداری - مهندسی -
فلدر - کلاسور و
جاسونبچی - جلد سرسید و...

صنایع چرم تکیف

تهران - خیابان منوچهری اول کوچه مهر بلاک ۱۰

تلفن: ۶۴۵۶۳۱۲